

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ТА ЛІНГВОПРАГМАТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ МОВНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 801.73.0

АНДРІЙЧЕНКО Ю.В.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ОСОБЛИВОСТІ ЛІНГВІСТИЧНОГО СЕКСИЗМУ В ІСПАНСЬКИХ ЖАРТАХ, ЗАГАДКАХ, ПРИСЛІВ'ЯХ

У статті розглядаються особливості функціонування лінгвістичного сексизму в іспанських жартах, загадках, прислів'ях. Звертається увага на передумови і причини виникнення лінгвістичного сексизму, його розвиток і функціонування в сучасній іспанській мові.

Ключові слова: гендер, гендерні стереотипи, загадки, жарти, комунікація, лінгвістичний сексизм, мовні стереотипи, прислів'я, текст.

Андрійченко Ю.В. Особенности лингвистического сексизма в испанских шутках, загадках, пословицах. В статье рассматриваются особенности функционирования лингвистического сексизма в испанских шутках, загадках, пословицах. Обращается внимание на предпосылки и причины возникновения лингвистического сексизма, его развитие и функционирование в современном испанском языке.

Ключевые слова: гендер, гендерные стереотипы, загадки, коммуникация, лингвистический сексизм, пословицы, текст, шутки, языковые стереотипы.

Andriichenko Y.V. Features linguistic sexism in Spanish jokes, riddles, proverbs. The article deals with the peculiarities of linguistic sexism in Spanish jokes, riddles, proverbs. Draws attention to the background and causes of linguistic sexism, its development and functioning of modern Spanish.

Keywords: gender, gender stereotypes, riddles, communication, linguistic sexism, proverbs, lyrics, jokes, language stereotypes.

Мета статті – дослідити особливості функціонування лінгвістичного сексизму в іспанських жартах, загадках, прислів'ях, що виникли протягом розвитку людства в межах іспаномовного простору.

Завдання дослідження вбачаємо в аналізі прояву лінгвістичного сексизму в іспанських жартах, загадках, прислів'ях і в шляхах вирішення даної проблеми в іспанській мові.

Предметом дослідження є системно мовні, дискурсивні і когнітивні механізми конструювання сексизму в мові і засоби його лінгвістичного опису.

Об'єктом дослідження в даній статті обрані іспанські жарти, загадки, прислів'я, які марковані гендерним параметром.

Актуальність статті пов'язана з необхідністю теоретичного обґрунтування певної низки проблем, які, незважаючи на інтенсивний розвиток гендерних досліджень, не мають достатнього висвітлення і зумовлена постійним інтересом до вивчення різноманітних зв'язків мови, мислення і культури, а також механізмів репрезентації лінгвістичного сексизму в іспанській мові; домінантних маркерів соціального статусу, а також гендерних стереотипів, які репрезентовані в системі конкретної мови і в певному виді дискурсу.

У сучасній лінгвістиці інтенсивно розвивається нова дослідницька парадигма, яка спирається на принцип антропоцентризму у вивченні мовних явищ. Мова – це не просто закінчений продукт, а постійна діяльність і зміни, живий організм, який впливає на наше сприйняття реальності. Мова, яка є очищеною від сексистських елементів, могла б, можливо, впливати певним чином на наше світосприйняття. Вона не лімітується лише відображенням оточуючої нас реальності, як будь-яка інша ідеальна модель, вона навіть може сприяти тому, щоб людина сприймала оточуючий світ певним чином. Прикладом цьому можуть слугувати чисельні твори: адресат асоціює себе з тим чи іншим вигаданим персонажем, продуктом уяви адресанта, і поступово змінює свій світогляд, свою поведінку, ставлення до оточуючих. Випадки, коли штучні конструкції впливають і порушують реальність адресата не є поодинокими. Мова змінює і, одночасно, дозволяє змінювати нашу когнітивну реальність.

У результаті, опановуючи мову, ми отримуємо ключ до розуміння і оцінки всього, що

відбувається. Комплекс мовних стереотипів статі включає чоловічі і жіночі ознаки, очікування визначених характеристик і дій жінками від чоловіків і чоловіками від жінок.

Важливе значення при дослідженні людини у мові отримують індивідуальні характеристики мовної особистості, до важливіших з них належить гендер, який визначає соціальну, культурну й когнітивну орієнтацію індивіда у світі.

Гендерна проблематика стала одним з пріоритетних напрямків у сучасних наукових дослідженнях кінця ХХ – початку ХХІ століть, які вивчають людину і її взаємозв'язок з суспільством і навколишнім світом.

Вчені вважають гендерні дослідження одним з найбільш значущих явищ сучасної лінгвістики останніх десятиліть і говорять про появу нової наукової дослідницької парадигми – гендерної парадигми [Селиванова 2006, с. 28-37]. В основу покладено поняття гендеру, яке досі викликає безліч суперечок і трактується по-різному різними концепціями класичної феміністської теорії (якої він багато в чому зобов'язаний своєю появою), соціології гендеру, гендерної психології, постфемінізму.

Гендерні дослідження з'явилися з метою необхідності встановлення розбіжностей між біологічними факторами, які роблять різними чоловіків і жінок, і гендерними факторами, які є продуктом культури. Базовим постулатом слугує твердження, що вся соціальна організація людства збудована за гендерними розбіжностями, в основі яких знаходиться певна ієрархія, в якій маскулінне превалює над фемінним. Зміни в гендерних проявах залежать від часу і типу культур, в яких вони розвиваються. У кожному суспільстві існують генералізовані моделі, як жіночі, так і чоловічі, зі сталими варіантами за соціальними класами, расою, релігією, національністю і сексуальними уподобаннями. Хоча гендерні дослідження мають на меті не лише знайти пояснення відносинам, які встановилися між обома статями, але й також трансформувати їх.

3. Сучасні феміністські течії завдали критиці декотрі їхні теоретичні аспекти, оскільки вони охоплюють як питання, що стосуються жінок, так і ті, що стосуються чоловіків, і це, на їхню думку, веде до нейтральної позиції дослідження. Дослідники ж маскулінності, навпаки, стверджують, що саме загальногендерні дослідження надали їм поштовх для подальших студій. На думку Р. Мантесиноса, дослідження маскулінності все ще знаходяться на початковому етапі і мають на меті визначення конфлікту, в якому опиняються чоловіки при змінах чоловічої особистості. Галузі дослідження, які здійснюють психологи, лінгвісти, антропологи і соціологи пов'язані з темами сексуальності, мачизму, та ін. У своїй роботі вчений надає пояснення того, що через неповне визначення фемінності, зміну традиційних гендерних ролей і відносин у парі, маскулінна ідентифікація змушує чоловіків розпочати перегляд своїх цінностей, стереотипів і підштовхує на зміну соціальної поведінки [Montecinos 2003].

З'явилися терміни: *лінгвістична тендерологія, тендерна лінгвістика, лінгвістична тендерістика, тендергетика*. Є. І. Горошко наполягає на використанні терміну *лінгвістична тендерологія*, оскільки, на думку дослідниці, він найбільш потужно увійшов у лінгвістичний опис [Горошко 2003, с. 97]. Формування гендерного підходу, на думку О. О. Вороніної, в соціальному та гуманітарному знанні в сутності є набагато більшим, ніж поява просто ще однієї теорії: це – принципово нова теорія, прийняття якої іноді позначає зміну ціннісних орієнтацій людини і вченого і перегляд багатьох звичних уявлень і істин [Вороніна 2001, с. 85].

Гендерний аналіз – це синтез між гендерною теорією і так званою гендерною перспективою, яка походить від феміністської концепції сприйняття світу і життя. Ця перспектива веде до постгуманістської філософії, через свою критику андроцентричної концепції людства, яка залишила поза уваги жіночий рід. Гендерні дослідження мають на меті сприяння суб'єктивному і соціальному будівництву нової конфігурації, відштовхуючись від переусвідомлення історії, суспільства, культури і політики з залученням у ці процеси жіночої статі. Ця перспектива визнає статеві розбіжності, існування обох статей як основний принцип у створенні іншого суспільства: більш демократичного.

Вивчення гендерних відносин набуває особливої актуальності у зв'язку з істотними змінами, що відбуваються в соціальному житті людей різних країн. Гендерні дослідження в лінгвістиці виникли задовго до ХХ століття і йдуть своїм корінням в античність, коли виникла символіко-семантична концепція категорії роду (*genus*), вони розглядаються у зв'язку з наявністю людей і особин різної статі [Montecinos 2003]. Аристотель протиставляв чоловічий рід, асоційований з дією й енергією, жіночому – пасивному.

У патріархальному контексті, відношення *чоловік/жінка* маркується категоризацією *сильна стать/слабка стать*, які легітимізують дискримінацію жінок, що ґрунтується на псевдопретексті статевих розбіжностей. Нерідко зустрічається в іспанськомовному просторі і слово *мачизм*. У сучасному дискурсі воно позначає не тільки статеву належність, але й також артикулює і всі додаткові визначення, що характеризують чоловіче начало: агресивність, наступальність, жорстокість, потужність, грубість, сила, що асоціюється з розвиненою мускулатурою, енергійність, воля, сексуальна міць. У більшості світових культур маскуліне ототожнюється з духом, логосом, активністю, силою, раціональністю, світлом, наповненістю, у той час як феміне – з матерією, хаосом, природою, пасивністю, слабкістю, емоційністю, темрявою, порожнечою.

Жарти – це невеликі за своїм обсягом історії жартівливого змісту, багато з яких належать до так званого "білого гумору", і містять у собі позитивні інтенції; є і такі, що, навпаки, мають на меті приниження, знецінювання певної соціальної, етнічної групи або культури, багатіїв або жебраків, чоловіків або жінок, та ін. У нашому дослідженні ми концентруємось на останній позиції. Жарти містять у собі і передають гендерні стереотипи і забобони, звільнюючи дискримінативну поведінку, хоча вони і є дискурсивними і символічними, так само, як і прислів'я. Без сумніву, на відміну від більшості прислів'їв, які пропагують, у своїй більшості, презирливе ставлення до представниць жіночої статі, сексизм жартів знецінює, як жінок, так і чоловіків і має за свій об'єкт уваги представників обох статей. Але можемо виокремити існуючу численну групу жартів стосовно рівності статей, яка є, на нашу думку, вираженням скритого сексизму:

El hombre le pregunta a Dios: ¿Por qué hiciste a la mujer tan bella? Para que te enamores de ella. ¿Y por qué la hiciste tan tonta? Para que ella se enamore de ti.

У цьому прикладі прагматичний сенс жарту полягає в наступному: жінка має дві риси: вона є гарною і дурною. Це є, на нашу думку, чітким проявом гендерних стереотипів.

Також, на відміну від прислів'їв, згідно нашого дослідження, існує група жартів, які відносяться до так званих *феміністських*, тобто тих, що містять у собі сексизм по відношенню до чоловіків:

*En la biblioteca, un hombre se acerca al área de información y pregunta:
¿Dónde se encuentra el libro, «El hombre, el ser perfecto»? Al final del pasillo,
en la sección de ciencia-ficción."*

*-“¡Compadre, en mi casa mando yo, y cuando digo: tengo hambre, me sirven de comer y cuando digo tráiganme el agua caliente, me la traen de inmediato!
Y para que quiere agua caliente? ¡No me diga que usted lava los platos con agua fría!”*

У даних прикладах за допомогою іронічного ставлення впроваджується сексизм вже по відношенню до чоловіків: у першому випадку, це назва розшукуваної книжки: *El hombre, el ser perfecto*, у другому – демонстрація виконання суто жіночих, з андроцентричної точки зору, домашніх обов'язків, таких як миття посуду, що за гендерними стереотипами повинно принижувати чоловічу гордість:

¡No me diga que usted lava los platos con agua fría!

Загадки: андроцентризм і сексизм по відношенню до жінок.

Загадка – це зображення або вираз, яке потребує розгадування і декодування змісту, створене для навчання і розваги [Moreno Cabrera 2012]. Без сумніву, слід додати, що загадки пов'язані з певною парадоксальною ситуацією. У загадках шукають вирішення і відповіді на питання, що охоплюють широке коло етичних проблем, серед яких також і гендерні

стереотипи та їхнє функціонування в суспільстві і мові. Загадки містять у собі повідомлення, яке адресант і адресат розуміють інакше по відношенню до гендерних і андроцентричних стереотипів, ніж ми зазначали вище в випадках з прислів'ями і жартами. У мові існує багато видів загадок, слід зазначити, що в останні декади, за нашим дослідженням, відбувається проліферація тих з них, які відображають андроцентричну, а іноді навіть сексистську точку зору, але через їхнє вербальне відтворення адресатові надається пропозиція або її ідентифікації або відкриття, при наявності.

Hay una jirafa grande y otra pequeña. La pequeña es hija de la grande, pero la grande no es la madre de la pequeña ¿Cómo puede ser?" (el padre).

Можлива мораль цієї загадки: оскільки іменник *jirafa* граматично належить до жіночого роду і використовується для визначення тварин обох статей, можливість існування чоловічої статі в мові набуває певної розпливчастості. Але світ, в якому існують чоловіки і жінки потребує спеціальної релевантності, оскільки у численних випадках мова приховує і робить не видимими, перш за все, жінок, або знецінює їх взагалі. Розгляньмо інші традиційні іспанськомовні загадки:

Pérez tenía un hermano. El hermano de Pérez murió. Sin embargo, el hombre que murió nunca tuvo un hermano (Відповідь: Pérez – це жінка).

García vivía con su padre, pero el padre de García murió; sin embargo, al padre de García nunca tuvo un hijo ni vivió con él (Відповідь: García – це жінка).

Ці два приклади вимагають від адресата вважати, що особа, про яку йдеться, належить до чоловічої статі, що є демонстрацією гендерних стереотипів, які щільно пов'язані з лінгвістичним андроцентризмом: невидимість жінок або їхня відсутність взагалі.

Наступний приклад, який також, на нашу думку, є маркованим гендерними стереотипами, демонструє сексистську дискримінацію жінок, і через лінгвістичний андроцентризм у ньому демонструються гендерні стереотипи суспільства стосовно професійної діяльності жіночої статі:

Un padre y un hijo sufrieron un accidente, el padre murió y el hijo resultó malherido. Fue trasladado a un hospital para operarle, pero el cirujano al verle comentó "¡No puedo operarle es mi hijo!" (Відповідь: хірург – жінка).

У наведеному прикладі вживання іменника *el cirujano* в чоловічому роді свідчить про неможливість займати посаду хірурга жінкою і, тим самим, містить у собі сталі стереотипи суспільства стосовно професій і посад, які можуть виконуватись жінками і чоловіками. Слід зазначити, що тут йдеться про загадки, які є сексистськими, андроцентричними і дискримінаційними, але, з іншого боку, на нашу думку, вони викликають в адресата відчуття необхідності руйнації гендерних стереотипів оскільки імпліцитно завдають критиці культурний, вербальний і лінгвістичний андроцентризм.

Висновки. У нашому дослідженні ми проаналізували іспанські жарти, загадки, прислів'я і продемонстрували, яким чином вони пов'язані з когнітивною, оцінною, емоційною сферами. Проблема, на наш погляд, полягає не в фізіологічній різності статей, в несприйнятті гендерних стереотипів або забобонів, а в змозі розвинути комбінацію гендерної рівності, поваги і розуміння без будь-яких обмежень. Загадка, через приховану гру, провокує свідомість у сторону андроцентризму не мовними засобами, а, у першу чергу, стереотипізованим ставленням суспільства.

Як свідчать нещодавні дослідження гендерних відносин, жінки в сучасному суспільстві вже не є жертвами, а, навпаки, з кожним днем відіграють все більш активну соціальну роль. Стереотипи і забобони день в день відтворюються в суспільстві не поміченими. У той час, як прислів'я, у своїй більшості, є андроцентричними і сексистськими і їхні повідомлення паплюжать специфічним чином жінок, жарти – сексистські по відношенню до обох статей, і деякі загадки репрезентують відтворення стереотипів нібито в якості гри, але, у той же час, вони їх викривають і демонструють їхнє існування.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому аналізі функціонування гендерних стереотипів у сучасній іспанській мові.

Література

Воронина О. А. Теоретико-методологические основы гендерных исследований / О. А. Воронина // Теория и методология гендерных исследований : [курс лекций] / под общ. ред. О. А. Ворониной. – М. : МЦГИ–МВШСЭН–МФФ, 2001. – С. 13–95. Горошко Е.И. Языковое сознание: гендерная парадигма Текст. / Елена Ивановна Горошко. – М. - Харьков: ИД «ИНЖЭК», 2003. – 440 с. Селиванова О. С. Гендерные стереотипы как способ репрезентации патриархальной культуры: социально-философский анализ : дис. на соискание науч. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.11 “Социальная философия” / Ольга Сергеевна Селиванова. – Екатеринбург, 2006. – 183 с. Montecinos M. Los mitos de Chile / Sonia Montecino. – Santiago de Chile : Random House Mondadori, 2003. – 561 p. Moreno Cabrera J.C. Acerca de la discriminación de la mujer y de los lingüistas en la sociedad. Reflexiones críticas / Juan Carlos Moreno Cabrera. – Barcelona : Anthropos, 2012. – 265 p.

УДК 81:1

АФАНАСЬЕВА О.М.*(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)***ПОВЕДІНКОВІ СТЕРЕОТИПИ У КОМУНІКАТИВНОМУ АСПЕКТІ**

Статтю присвячено аналізу сучасних підходів до дослідження фіксованих форм комунікативної поведінки, понять норми, етикету, ритуалу, стереотипу у гуманітарних науках та лінгвокультурології. Виділено та проілюстровано низку соціокультурних вимірів та лінгвопрагматичних аспектів їх вияву та опису, які складають структуру комунікативної поведінки та дозволяють виявити її етикетно-ритуальну, стереотипну складову

Ключові слова: комунікативна поведінка, регламентація, норма, етикет, ритуал, стереотип.

Афанасьева О.Н. Поведенческие стереотипы в коммуникативном аспекте. Статья посвящена анализу современных подходов к исследованию фиксированных форм коммуникативного поведения, понятий нормы, этикета, стереотипа в гуманитарных науках и лингвокультурологии. Выделены и проиллюстрированы ряд социокультурных измерений и лингвопрагматических аспектов их проявления и описания, которые составляют основу коммуникативного поведения и позволяют выявить его этикетно-ритуальную, стереотипную составляющую.

Ключевые слова: коммуникативное поведение, регламентация, норма, этикет, ритуал, стереотип.

Afanasyeva O.N Behavioral stereotypes in the communicative aspect. This article analyzes the current approaches to research of the fixed forms of communicative behavior, concepts of the norm, etiquette, stereotype in the humanities and cultural linguistics. The article highlights and illustrates a number of socio-cultural dimensions, linguistic and pragmatic aspects of their manifestations and description which form the basis of communicative behavior and allow detecting its ethical, ritual and stereotype component.

Key words: communicative behavior, regulation, norm, etiquette, ritual, stereotype.

Дослідження комунікативної поведінки людини є в наш час одним із пріоритетних напрямків комунікативної лінгвістики, лінгвокультурології, етнолінгвістики та лінгвопрагматики. Актуальність цього напрямку сучасних мовознавчих студій зумовлено потребами вивчення та опису комунікативної поведінки в різних суспільних практиках, необхідністю розробки лінгвопрагматичних засад аналізу поведінкових моделей у тих чи інших комунікативних ситуаціях. Серед основних проблем дослідження комунікативної поведінки постає питання комунікативної регламентації у різних її аспектах, серед яких – проблема стереотипу у поведінкових проявах людської особистості в контексті спілкування.

Метою даної статті є окреслення ситуаційного поля регламентованих форм поведінки мовця у площині лінгвокомунікативного підходу, що зумовлює розв'язання таких **завдань**, як аналіз сучасних підходів до вивчення понять поведінкової норми, етикету, ритуалу і стереотипу та визначення основних лінгвопрагматичних рис стереотипних виявів у комунікативній поведінці.

Об'єктом дослідження є комунікативна поведінка людини, а його **предметом** – лінгвокомунікативні особливості стереотипної комунікативної поведінки.

Теоретичними джерелами для розробки цієї проблеми слугували новітні дослідження в галузі теорії комунікації, лінгвопрагматики, лінгвокультурології, праці з соціології, психології та соціальної психології. Серед робіт, які започаткували вивчення комунікативної поведінки у лінгвокультурологічному аспекті, слід зазначити наукові розвідки Й.А.Стерніна, Ю.Є.Проخورова, М.А.Стерніної та ін. У потрактуванні цих учених, поняття норми вводиться в саме визначення феномену комунікативної поведінки. Так, за визначенням Й. А. Стерніна, комунікативна поведінка є сукупністю норм і традицій спілкування певної